

PAPER DETAILS

TITLE: GENERAL MOSELEY'IN AMERIKAN MANDASI VE ANADOLU'DA KURULMASI
PLANLANAN ERMENİ DEVLETİ İLE İLGİLİ RAPORU

AUTHORS: İsmail Köse

PAGES: 189-216

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/102252>

GENERAL MOSELEY'İN AMERİKAN MANDASI VE ANADOLU'DA KURULMASI PLANLANAN ERMENİ DEVLETİ İLE İLGİLİ RAPORU

İsmail KÖSE*

Öz

Paris Barış Konferansı görüşmeleri esnasında Osmanlı Devleti'nin bir devletçiğe dönüştürülmesi düşüncesi Mayıs ayı itibarıyla Konferans'ta daha fazla seslendirilmeye başlanmıştır. Anadolu'da kurulacak bir Ermeni Devleti'nin ve Türklere bırakılacak toprakların tamamının manda idaresini ABD'nin üstlenmesi isteniyordu. Kurulacak manda idaresi ya da idareleri için Wilson, savaş öncesi Osmanlı Coğrafyasına iki araştırma kurulu gönderdi. Bu kurullardan biri Anadolu'da kurulacak manda ve Ermeni Devleti ile ilgili olan Harbord Kurulu idi. Diğer bir kurul ise Moseley Raporu diye anılmakta olup Harbord Raporu'nu tamamlayıcı niteliktedir ve General Moseley tarafından manda idaresi kurulacak bölgelerdeki askeri durumu, kuvvet yapısını ve cephane mevcutlarını araştırmak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: General Van Horn Moseley, Woodrow Wilson, Mustafa Kemal, Ermeniler, Milli Mücadele, Manda.

Abstract

GENERAL MOSELEY'S REPORT ON AMERICAN MANDATORY AND ON ARMENIA WHICH HAD BEEN PLANNED TO BE ESTABLISHED IN ANATOLIA

In Paris Peace Conference, an opinion about the transformation of Ottoman State into a small state had been mostly spoken out after May hearings. England and France were pushing Wilson to accept mandatory over Armenian State that would be considered to set up in Anatolia and whole Turkish lands. To arrange field surveys for mandatory or mandatories Wilson sent two missions to pre-war Ottoman geography. One of them was related to Armenian state and mandatory over Anatolia headed and prepared by Harbord. Another one called as Moseley Report was also a complimentary to Harbord Report and had focused on military situation, positions and war materials on the regions where mandatory would be established.

Keywords: General Van Horn Moseley, Woodrow Wilson, Mustafa Kemal, Armenians, National Struggle, Mandatory States.

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü; ismailkosetr@hotmail.com; ismailkosetr@erciyes.edu.tr.

Giriş

Paris Barış Konferansı'nda en çok tartışmaya neden olan konuların başında manda idareleri gelmektedir. Manda idareleri aslında bir tür çağdaş sömürü şekliydi. İtilaf Devletleri, Milletler Cemiyeti altında kendileri tarafından üstlenilecek A, B ve C türü manda idare tipleri belirleyerek kurmayı planladıkları sömürü düzenlerine kılıflar uydurmuşlardı. İngiltere ve Fransa, ABD'nin Anadolu ve kurulması planlanan Ermenistan üzerine oluşturulacak manda idaresini üstlenmesini istiyorlardı. Bu amaçla konferansın başladığı Ocak ayı ortalarından itibaren her fırsatta Wilson'a telkinde bulunmaya başlamışlardır.

Buna ek olarak Konferans'ta doğan ortamdan yararlanarak Ermeniler'den kurtulmak için fırsat kollayan İngiltere, konferans toplandıktan dört ay sonra, 21 Mayıs'ta "Ermenistan, Türkiye, İstanbul ve Boğazlar üzerinde bir Amerikan manda idaresi kurulması" önerisini Başkan Wilson'a iletmış, Konferans'taki diğer büyük devletler de İngiltere'yi desteklemişti. İngiltere ve Fransa'dan ümidini kesen Ermeni lobileri ve "Büyük Ermenistan Devleti"nin kurulması için tüm güçleri ile faaliyet gösteren Ermeni örgütleri de görüşmeler devam ederken, Başkan Wilson ve ekibi üzerinde Ermenistan için bir şeyler yapılmasına yönelik yoğun bir baskı oluşturmaya çalışmaktaydılar. Wilson, her ne kadar daha önce açıklamış olduğu 14 ilke ile çelişiyorduyse da, söz konusu taleplerin tamamına olumlu bakıyordu¹. Ermeniler ise bu ilginin farkında olarak kara propaganda faaliyetlerini yürürlüğe koymuşlardı. Örneğin; 2 Şubat 1919 tarihinde *New York Times*'ta verilen bir haberde; "Türkiye'nin her yerinde Ermeni masumların öldürülmekte, boğulmakta ve öldürülenlerin birbirine bağlanıp nehirlerle atılmakta olduğu" iddia edilmiştir². Benzer haberler hemen her gün gazetelerde yer alıyor ve böylece kamuoyu bir "Ermeni Manda İdaresinin" üstlenilmesi için hazırlanıyordu.

Söz konusu propagandanın bayraktarlığını *New York Times* yapıyordu ve Nisan ayındaki bir haberde; "Türkiye'de anarşi ve kargaşanın kol gezdiği, Hristiyanların ve özellikle Ermenilerin tekrar soykırıma tabi tutulmasının an meselesi olduğu" iddia edilmekteydi³. Benzer kara propagandaları yaygınlaştırmak amacıyla, 22 Haziran 1919 tarihinde, Charles Evans Hughes, Alfred E. Smith, Elihu Root, James W. Gerard, Charles W. Eliot gibi Ermeni ileri gelenleri ve Amerika-

¹ Seçil Akgün, "Ana Hatlarıyla General Moseley Raporu: Türkiye'de Amerikan Mandası", *Belleten*, XLVIII/189-190 (Ocak-Nisan 1985), 96.

² "Saw Armenians Drowned in Groups", *New York Times*, February 2, 1919.

³ "Growing Disorder Distracts Turkey", *New York Times*, April 18, 1919.

lı destekçileri, işbirliği içerisinde Başkan Wilson’a olağan kanallardan ulaşacak bir mektup kaleme aldılar. Mektupta, “[Paris] Barış Konferansı’nın Ermenilerin sadakatini ve hizmetlerini tanımasını, bu amaçla Ermenistan’a acilen yiyecek, 50.000 kişiye yetecek cephane, harp malzemesi ve diğer ihtiyaçların gönderilerek Ermenilerin işgal edemedikleri Ermeni topraklarını işgal etmelerinin sağlanmasına yardım etmesini” istemişlerdi⁴. Amerikan Dışişleri Bakan Vekili William Philips, Başkan Wilson’un onayı ile mektubu Paris’teki Amerikan Kurulu’na göndermiştir. Ermenilerin, İtilaf Devletleri yardımı ile işgal etmeyi planladıkları topraklar Vilayet-i Sitte ve Transkafkasya’daki (Maverayı Kafkasya) Azerbaycan topraklarının bir kısmı ile Dağlık Karabağ’dan oluşuyordu.

İngiltere ve Fransa ABD’nin, Anadolu üzerine kurulacak manda idaresini de üstlenmesini istiyorlardı. Oysa Wilson, fakir Anadolu üzerinde bir manda idaresine sıcak bakmıyordu; fakat Ermenistan üzerine bir manda idaresini üstlenmeye gönüllüydü. Söz konusu nedenle 1919 yılı Ağustos ayında saha incelemesi yapmak üzere General Harbord başkanlığındaki 46 kişilik bir heyet Anadolu’ya gönderildi. Bu heyette bulunan üç generalden bir tanesi olan Tümgeneral George Van Horn Moseley’in hazırlamış olduğu ve asker, kuvvet yapıları teçhizat, jandarma gücü ve sınır hatlarının özelliklerini detaylı olarak inceleyen Moseley Raporu, General Harbord’a teslim edilmiş, Harbord Raporu’ndan ayrı olarak 1920 yılı Mayıs ayında Kongre’ye sunulmuştur⁵. Her ne kadar bağımsız olarak Kongre’ye sunulsa da Harbord Raporu hazırlanırken Moseley Raporu’ndaki verilerden faydalanılmıştır.

Kurulması planlanan Ermeni Devleti’nin alt yapısını hazırlamak ve bu devletin kurulacak olduğu topraklarda araştırma yapmak üzere General J. Harbord başkanlığında görevlendirilen Harbord Askeri Kurulu’nun tam adı “Conditions in the Near East, Report of the American Military Mission to Armenia (*Yakın Doğu’daki Şartlar ve Amerikan Askeri Kurulu’nun Ermenistan Raporu*)” şek-

⁴ The Acting Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace, Washington, June 28, 1919, *Papers Relating to Foreign Affairs of United States 1919*, II, Government Printing Office, Washington 1934, 824 (Bundan sonra *PRFRUS*). Bu dönemde Amerikan kamuoyunu yönlendirmek amacıyla çok yoğun bir kara propaganda çalışması yürütülmekteydi. Wilson’a gönderilen mektup ile benzer ifade ve iddiaları taşıyarak aynı kalemden çıktığı açıkça görülen bir yazı, İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour’a dayandırılarak abartılı soykırım rakamları ile Mayıs ayında *New York Times*’de yayınlanmıştı. *New York Times*, May 26, 1919.

⁵ *Mandatory Over Armenia-Report, by Brigade General George Van Horn Moseley, 24 May 1920*, Senate, Document No. 281, Government Printing Office, Washington 1920 (Bundan sonra *MOAR*).

lindedir. Moseley Raporu'nun tam adı ise "Mandatory Over Armenia (*Ermenistan Üzerine Kurulacak Manda İdaresi*)" şeklindedir. (Ek 1) Harbord Kurulu'nda hemen her meslekten uzman ve subaylar bulunmaktaydı. General ve subaylar aşağıdaki alanlarda görev yapmışlardır;

1. Ordudonatım Yüzbaşı Stanley K. Hornbeck - Politik Faktörleri ve Problemleri,
2. Askeri Yargıç [?]Yarbay Jasper Y. Brinton-Türkiye ve Transkafkasya'daki [Maverayı Kafkasya] Hükümeti,
3. Prof. W. W. Cumberland-Türkiye ve Transkafkasya'daki Özel Finansmanı,
4. Ticaret Komiseri Eliot G. Mears-Türkiye ve Transkafkasya'daki Ticaret ve Endüstriyi,
5. Ordu Sıhhiye Subayı Albay Henry Beeuwkes-Kamu Sağlığı ve Hıfzı-sıhha Durumunu,
6. Mühendis Subay Yarbay John P. Jackson-Nüfus [Yapısı]; Endüstriyel ve Diğer Alanlar: Gelişmişliği,
7. Piyade Subay Yarbay E. Bowditch-İklim, Doğal Kaynaklar, Hayvancılık ve Tarımı,
8. Karargâh Subayı Binbaşı Lawrence Martin-Coğrafya, Mandencilik ve Sınırları,
9. Piyade Subay Harold W. Clark- Türkiye ve Transkafkasya'daki Basını,
10. Karargâh Subayı Tuğgeneral Van Horn Moseley-Manda İdaresinin Askeri Sorununu,
11. Kurulun Mühendis Üyesi Wm. B. Poland-Küçük Asya ve Transkafkasya'da Taşımacılık ve İletişimi⁶,

araştırarak raporlar hazırlamışlardır. Görüldüğü gibi Harbord Kurulu'nda bulunan subay ve uzmanlar 11 farklı rapor hazırlamışlardır ve Harbord Raporu bu birbirinden bağımsız farklı raporların toplamındaki verilerden oluşmuştur. Karargâh Subayı Tuğgeneral Van Horn Moseley'in hazırlamış olduğu rapor ekle-riyle birlikte 43 sayfadır (Harbord Raporu'nun ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan nüshası ekleri ile birlikte 48 sayfadır)⁷ ve daha önce de belirtildiği gibi Moseley Raporu'nda hem Transkafkasya hem de Anadolu'daki askeri durum,

⁶ PRFRUS 1919, s. 863-864.

⁷ PRFRUS 1919, s. 841-889.

kuvvet yapısı, mühimmat miktarı, teçhizat durumu, donanmaların pozisyonları ve gemi sayıları, asker sayıları ile yedeklerin askere çağrılma durumu ve kurulacak manda idaresinin masrafları ile ihtiyaç duyulacak asker sayısı ele alınmıştır.

Bu çalışmada General Moseley tarafından hazırlanmış olan söz konusu rapor incelenecektir. General G. Van Horn Moseley, Harbord Kurulu'ndaki üç generalden bir tanesidir ve hazırlamış olduğu rapor da Harbord Raporu'nun en önemli alt raporudur. General Moseley, Harbord Kurulu'ndan ayrılarak emrine verilen ekip ile birlikte raporunu hazırlamıştır. Fakat ne Harbord Raporu'nda ne de Moseley Raporu'nda iki kurulun nerede ayrıldığı konusunda kesin bilgi yoktur. Bununla birlikte Moseley ve ekibinin İstanbul'da kuruldan ayrılarak Harbord Raporu'ndan bağımsız bir rapor hazırlamış olması gerekir. Fakat, Moseley ve ekibi Eylül ayında Sivas'ta Mustafa Kemal ve Milli Mücadele önderleri ile yapılan görüşmeden önce General Harbord kurulu ile yeniden bir araya gelmiş olmalıdır. Çünkü Moseley Raporu'nda da Milli Mücadele liderleri hakkında bilgi verilmektedir ve bu bilgiler Harbord raporundakilerden farklıdır⁸. Ayrıca General Moseley Sivas'ta inceleme yaptıklarını kaydetmektedir⁹.

Moseley Raporu'nun Kapsamı

Moseley Raporu önceki sayfalarda da belirtildiği gibi hemen hemen tamamıyla askeri alanlarda, araştırmalardan oluşmaktadır. Rapor, 13 başlık, 20 alt başlık ve yedi ekten müteşekkildir. Rapor, 19 Ekim 1919 tarihinde US Martha Washington gemisi Malta açıklarında iken, General Moseley tarafından General Harbord'a sunulmuştur¹⁰. Diğer raporların da toplanmasından sonra son şekli verilen Harbord Raporu'nun imzalı nüshası Paris'teki Amerikan Kurulu'na gönderilmişken, imzasız nüsha ek ve ilgili belgelerle birlikte 14 Kasım 1919'da Dışişleri Bakanlığı'na sunulmuştur¹¹. Moseley Raporun'un son başlığı elde edilen verilerin analizi ile İtilaf Devletleri arasında manda idareleri konusundaki anlaşmazlıklar üzerindeki genel bir değerlendirmedir. Değerlendirme kısmında ayrıca "Amerikan halkının Moseley ve ekibinin tanıklık yaptığı durumları görme imkânı olsaydı manda idaresi büyük bir istekle kabul edilecektir" şeklinde bir

⁸ MOAR, s. 10; James G. Harbord, *Conditions in the Near East, Report of the American Military Mission to Armenia*, Government Printing Office, Washington 1920, s. 29-38 (Bundan sonra *HMMA*).

⁹ MOAR, s. 10.

¹⁰ MOAR, s. 1.

¹¹ PRFRUS 1919, s. 841; Akgün, a.g.m., s. 98.

kayıt vardır. Buna ek olarak ABD'nin "manda idaresini hiçbir çıkar gütmekten tamamen insani amaçlarla üstlendiğinin dünyaya ilan edilmesi" istenmiştir¹².

Moseley Raporu 13 ana başlıktan oluşurken, Harbord Raporu dört ana başlık, sonuç ve ekler kısmından meydana gelmiştir. Bu raporun Birinci Bölümünde Ermenilerin tarihi geçmişi ve mevcut durumu ele alınmış, bir Ermeni Devleti kurulması için gerekli tarihsel altyapının mevcudiyeti ispatlanmağa çalışılmıştır. İkinci Bölümde yeni bir düzenleme için siyasi durum ve öneriler ortaya konmuş, Üçüncü Bölümde ABD'nin Ermenistan üzerinde manda idaresi kurabilmesi için mevcut şartlar ve ortaya çıkabilecek sorunlar tartışılmıştır. Dördüncü Bölümde manda idaresinin kurulmasının gerekliliğini ve uygulanamazlığını ortaya koyan görüşler irdelenmiştir¹³.

Moseley Raporu'nun (A) ekinde Türk Ordusu'nun 1919 Ağustos-Ekim ayları arasındaki durumunu ve (F) ekinde Anadolu ile Transkafkasya'daki İtilaf Devletleri askerlerinin pozisyonlarını gösteren iki harita vardı. Haritalar yayınlanan nüshada yer almamaktadır¹⁴.

Harbord Raporu'nun giriş kısmında; 1915 olaylarından da bahsedilmekte, komitacılık faaliyetleri ve cephe gerisindeki masum halkı terörize eden çete eylemlerine değinilmeden, "Ermenilerin Suriye ve Arabistan'a sürüldüğü", "pek çoğunun yol boyunca Kürtler tarafından öldürüldüğü", "Türk askerlerinin Kürtlerin Ermenileri öldürmesine göz yumduğu", "9-10 yaşındaki küçük Ermeni kızların Kürtler tarafından eş olarak alındığı" yazılmıştır. Harbord Raporu "1915 sürgününde yaklaşık 800.000 Ermeni'nin hayatını kaybettiğini" kaydederken¹⁵, Moseley Raporu; 1915 tarihindeki tehcir esnasında hayatını kaybeden Ermenilerin sayısını 600.000 olarak kaydetmektedir¹⁶.

Harbord Raporu ve Moseley Raporu'ndaki Ermeni kayıp rakamlarının ortalaması 700.000'dir. Bu rakam bugünkü sözde soykırım iddialarında ileri sürülen sayının yarısından daha azdır. Oysa bölgede inceleme yapmış olan ve görevi Ermenistan mandasına veri sağlamakla yükümlü bulunan iki bağımsız resmi ABD kaynağı, birbirinden farklı rakamlarla Ermeni kayıp miktarını 600.000 ile 800.000 arasında kaydederek bugünkü rakamların propaganda amaçlı ve gerçek

¹² *MOAR*, s. 31-32.

¹³ *HMMA*, s. 8.

¹⁴ *MOAR*, s. 3.

¹⁵ *HMMA*, s. 7.

¹⁶ *MOAR*, s. 8.

dışı olduğunu açıkça ortaya koymuşlardır.

Moseley Raporu’nun dibacesinde raporun konusunun “manda idaresinin askeri sorunu” olduğu belirtildikten sonra; ABD’nin I. Dünya Savaşı’nın ilk iki yılındaki pozisyonu açıklanmış, savaşa girme nedenleri ile ABD ordusunun savaş esnasındaki katkılarından bahsedilmiştir¹⁷. Akla ilk olarak şu soru gelmektedir, General Moseley neden raporunun dibacesinde ABD’nin I. Dünya Savaşı’na katılma nedenlerinden ve ABD ordusunun savaş esnasındaki katkılarından bahsetme gereği duymuştur. Moseley Raporu her ne kadar General Harbord’a sunulmuş olsa da; Ermenistan üzerine kurulması planlanan manda idaresi Senato’da oylanmadan önce Harbord Raporu gibi bu rapor da Kongre’ye sunulmuştur. Belirtilen nedenle General Moseley, Kongre’nin dikkatini ABD’nin 1919 yılının Ekim ayına kadar göstermiş olduğu erdemli davranışlara çekerek Ermenistan mandasının kabulünü teşvik etmek istemiştir. Zaten dibacenin ilerleyen kısmında, “ABD’nin Yakın Doğu’daki [Osmanlı topraklarındaki] Hristiyan halklara yönelik çalışmaları”, “Babiali’ye defalarca Ermenilerin durumunun düzeltilmesi için yaptığı başvurular [baskılar]”, “Amerikalı misyonerlerin Ermenilere harcadığı büyük miktardaki meblağlar” ve “manda idaresinin sadece Küçük Asya’daki beş yüz yıldan fazla süredir devam eden kötü idareyi sona erdirmeyi amaçlamadığı” bunun yanında Ermeni ulusunun refahına da yönelik olduğu belirtilmiştir¹⁸.

[Manda İdaresinin] tek amacı Küçük Asya’da beş yüz yıldan daha fazla süren kötü idarenin düzeltilmesi değildir. Sorumluluk misyoner toplulukları vasıtasıyla sağlanan büyük miktardaki parasal yardımla karşılanamaz. ... Amerika Milletler Cemiyeti sözleşmesini ortaya çıkartan devlettir ve azınlıkların haklarının korunması konusunda tüm diğer devletlerden daha fazla ısrarcı olmuştur. ... Türk İmparatorluğu’ndaki belli topluluklar [Ermeniler ve Rumlar], bir müddet manda idaresi altında yönetildikten sonra bağımsızlıklarını elde edebilecek düzeyde gelişme göstermişlerdir¹⁹.

Görüldüğü gibi General Moseley raporunu General Harbord’a değil, Kongre’ye sunulacak şekilde hazırlamıştır ve Raporunun “Amerika Manda İdaresini Kabul Etmek İçin Yükümlülük Altında mıdır?” başlığı altındaki kısmında, Versay Antlaşması’nın 22. maddesini örnek göstererek “nasıl Almanya’nın sömürge idareleri bu antlaşma ile sonlandırıldı ise benzer durumun Anadolu’da da

¹⁷ MOAR, s. 5.

¹⁸ MOAR, s. 5-6.

¹⁹ MOAR, s. 6.

yapılmasını” önermiştir²⁰. Moseley ayrıca “Ermenistan’ın, bağımsızlığının verilmesi için Paris Barış Konferansı’na başvurduğunu” da kaydetmiştir²¹.

Moseley Raporu’nun bu kısmında bir mantık hatası vardır. Çünkü raporun hazırlanmış olduğu 1919 yılı Ağustos-Ekim ayları arasındaki dönemde Ermenistan Devleti zaten bağımsızdı ve bu devletin Anadolu’da bağımsızlık istemek gibi bir talepte bulunması uluslararası ilişkiler teamüllerine tamamen aykırıdır. Oysa Paris’teki Ermeni heyeti tüm teamülleri ve meşruiyet ilkelerini hiçe sayarak Anadolu’nun yarısını istiyordu²². Moseley’in de “Ermenistan Devleti bağımsızlığını istiyor” kaydı ile kastettiği durum budur.

Moseley Raporu’nda da, Harbord Raporu ile benzer olarak Ermeni sorununda büyük güçlerin kışkırtmalarının etkin rol oynadığını belirttikten sonra Amerika’nın bu tür kışkırtmalara hiçbir zaman taraf olmadığı kaydedilmiştir²³. Moseley Raporu’nun bu noktasında da hatalı bilgi verilmektedir. Çünkü Amerikalı misyonerler özellikle 1880-1919 yılları arasındaki Ermeni isyan ve kışkırtma faaliyetlerinde etkin rol almışlar ve ABD Hükümeti’nden sınırsız destek görmüşlerdir²⁴.

²⁰ MOAR, s. 6.

²¹ MOAR, s. 6.

²² Secretary’s Notes of Conversation Held in at the Quai d’Orsay, 24 Feb. 1919, *PRFRUS, Paris Peace Conference* (bundan sonra *PPC*), IV, Washington 1943, 138, 147-157; Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s. 21; Hikmet Özdemir vd., *Ermeniler: Sürgün ve Göç*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s. 115; Joseph L. Grabill, *Protestant Diplomacy and the Near East, Missionary Influence on American Policy, 1810-1927*, University of Minnesota 1971, s. 181.

²³ MOAR, s. 7; *HMM*, s. 10.

²⁴ Nejla Günay, “Amerikan Misyonerlerine Anadolu Halkının Tepkisi ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkileri”, *Akademik Bakış*, 1/2 (2008), s. 113; Nedim İpek, “Anadolu’dan Amerika’ya Ermeni Göçü”, *OTAM*, sayı 6 (Ankara 1995), s. 258; Mavroyeni Bey to Mr. Olney, Translation, Imperial Legation of Turkey, Washington, December 21, 1895, *PRFRUS 1895*, Part II, Government Printing Office, Washington 1896, s. 1413-1416; Amerikalı misyoner Cyrus Hamlin, Dışişleri Bakanlığına göndermiş olduğu raporunda; Hınçak çetelerinin bilinçli olarak Türk ve Kürt halkına saldırdığını, böylece Rusya’nın ve daha sonra ABD’nin olaya karışmasının sağlanmaya çalışıldığını bildirmektedir. “... *These Huntchagui bands, organized all over the Empire, will watch their opportunity to kill Turks and Koords, set fire to their villages, and then make their escape into the mountains. The enraged Moslems will then rise and fall upon the defenseless Armenians and slaughter them with such barbarities that Russia will enter, in the name of humanity and Christian civilization, and take possession ...*”. Letter from Mr. Cyrus Hamlin in regard to Armenian revolutionary organization, Lexington, December 23, 1893, *PRFRUS 1895*, Part II, s. 1415-416; Hamlin benzer söylemini Amerikan kamuoyu ile paylaşarak, Başkan Cleveland’ın 1893 Aralık ayında Kongre’de yaptığı ve Osmanlı Hükümeti’nin kaygılarını kabul edilebilir bulduğu konuşmasını destekleyen bir de makale yazmıştır. Bkz. “President Cleveland and the Armenians”,

Raporun ilerleyen kısmında General Moseley’in “Yakın Doğu’daki güvenilir saygın Amerikan imajının üstlenilecek manda idaresi ile zarar göreceği” endişesini taşıdığı görülür.

... Manda idaresini üstlenecek ülke, ilk başta sağlanacak hareket özgürlüğü ile nihai başarının elde edileceğinin farkında olmalıdır. Tüm Yakın Doğu’da bugün “Amerika” ismine muazzam bir prestij atfedilmiştir. Amerikan görevlileri ve subayları her tarafta büyük güven görmektedir. Çatışan taraflar Amerikan görevlilerinin arabuluculuğunu istemekte ve verilen karara itiraz etmemektedir. Fakat şayet bir bu manda idaresini kabul ederek söz konusu anlaşmazlıklara müdahil olununca aynı zamanda dünya sahnesine çıkmış olacağız. İdareimizin gelişimi büyük bir dikkatle izlenecek, hatalarımız özellikle kalplerinde başarısızlığımızı arzulayan yakın dostlarımız tarafından eleştirilecek ve gündemde tutulacaktır²⁵.

Görüldüğü gibi her ne kadar gerekçeleri farklı olsa da General Moseley de Harbord gibi, gönülden istemesine rağmen Ermenistan üzerine bir manda idaresine çok taraftar değildir. Fakat bu isteksizlik Anadolu’nun Ermeniler tarafından işgaline verilecek destek ya da Türk halkının da haklarının dikkate alınmasından kaynaklanmamaktadır. Raporun sonraki sayfalarında da görüleceği gibi isteksizliğin temel kaynağı Amerikan prestijinin zarar göreceği olması ile manda idaresinin ABD’ye getirecek olduğu mali ve askeri yüküdür²⁶.

Raporun bundan sonraki kısmında “Ermenistan’ın Neresi Olduğu” ele alınmıştır ve Ermeni sorununun “şimdi ortaya çıktığı ya da Genç Türklerin [İttihat Terakki] Ermenileri yok ederek Ermeni sorunundan kurtulmaya çalışıp çalışmadığı” sorusu irdelenerek “İncil’de Ermenistan isminin güney Kafkasya’dan Ağrı Dağına ve buradan İskenderun [Körfezine] kadar uzanan bölgeyi kapsadığı” belirtilmiştir²⁷. Bu bilgi benzer şekilde Harbord Raporu’nda yer almaktadır ve

New York Times, January 18, 1894, s. 4; “Cleaned out the Town”, *Los Angeles Times*, December 23, 1895, s. 8; “The Armenian Troubles”, *San Francisco Chronicle*, December 4, 1894, s. 3; “The Plot against the Sultan’s Life”, *San Francisco Chronicle*, November 2, 1895, s. 9; Erzurum isyanı esnasında şehirde bulunan Amerikalı misyoner W. W(?) Chambers, 1924 yılı Ekim ayında dönemin ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol ile yaptığı görüşmede isyan öncesinde Taşnak ve Hınçak mensubu Ermenilerin Berlin Konferansı’na güvenerek kışkırtmada bulunduklarını itiraf etmiştir. *Library of Congress Manuscript Division* (bundan sonar *LCMD*), *The Papers of Mark L. Bristol-VI*, War Diary, Confidential, October 27, 1924. s. 1-3.

²⁵ *MOAR*, s. 7.

²⁶ *MOAR*, s. 7; *HMMMA*, s. 8, 25-44.

²⁷ *MOAR*, s. 7-8.

Moseley'in tarif ettiği sınırlar Paris'teki Ermeni heyetinin talep etmekte olduğu "Denizden Denize [Karadeniz'den Akdeniz'e] Ermenistan" projesi ile hemen hemen aynıdır. Zaten Moseley de raporunun ilerleyen bölümünde Paris'teki heyetin sunduğu harita ve toprak taleplerinden bahsetmiştir²⁸.

Moseley Raporu'nun "Ermenistan'ın Neresi Olduğu" başlığının altında 1915 Tehciri öncesinde Anadolu ve Kafkaslarda yaşayan Ermeni nüfus rakamları şu şekilde kaydedilmiştir:

Tablo 1 1914 Yılındaki Ermeni Nüfus Rakamları²⁹					
	Türk Ermenistan'ı [Doğu ve güneydoğu Anadolu]	Kafkasya Ermenistan'ı	Toplam	Din	
Ermeniler.....	1.403.000	1.296.000	2.699.000	}	3.211.000
Rumlar, Ruslar, Nesturiler, vb.....			512.000	}	Hristiyan
Türkler.....	943.000	61.000	1.005.000		
Azeriler.....		537.000	537.000		2.308.000
Kürtler ve Türkmenler.....	482.000	75.000	556.000		Müslüman
Lazlar, Çerkezler, Araplar, vb.....	210.000		210.000		
Kızılbaşlar, Zazalar, Yezidiler. vb.....	303.000	38.000	341.000		341.000 Muhtelif Dinler
Toplam	3.788.000	2.072.000	5.860.000		

General Harbord gibi General Moseley de Ermenilerin talep ettikleri topraklardaki nüfusun böyle bir talep için yetersiz olduğunu farkındaydı. Bu nedenle tehcir öncesi nüfus rakamları Ermeni Patrikhanesi'nin kayıtları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Oysa nüfus rakamını şişirmek için Patrikhane ölen Ermenileri nüfustan düşmüyordu³⁰. Ayrıca Ermeniler ile birlikte Rumlar ve diğer Hristiyanlar da birlikte sayılarak çoğunluğun elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu

²⁸ MOAR, s. 8; HMMA, s. 5.

²⁹ MOAR, s. 8; Akgün, a.g.m., s. 99.

³⁰ LCMD, *The Papers of Mark L. Bristol-I*, Two Weeks Operation Report Ending June 22, 1919, Con. 4052-19; Bristol 1920 Haziran'ında Ermeni Patriği'nin nüfus rakamları için şöyle demiştir; "Patriğin Paris Barış Konferansı'nda Ermenilerin Anadolu'daki abartılı nüfus rakamları için söylediklerini; patrikhanenin doğumları kaydettiği ve vergi vermemek için bunu gizli tuttuğu doğrudur; fakat Patrik, patrikhanenin ölümleri mevcut nüfus rakamlarından düşmediğini söylememektedir"; LCMD, *The Papers of Mark L. Bristol-II*, War Diary, Confidential, June 24, 1920.

zorlama bir hesaptır çünkü ne Rumlar ne de Nesturiler 1919 yılında Ermenilerle birlikte yaşamak arzusunda değildi.

Yukarıdaki nüfus rakamlarını kaydettikten sonra General Moseley 1915 tehcirinde hayatını kaybeden Ermeniler hakkında bilgi vermiştir ve kurulacak manda idaresinin Türkler ile diğer ulusların da haklarını korumasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. “Şayet sadece Ermenileri korumak ve onlara bir devlet kurmak için manda idaresi oluşturursak Türkleri ve diğer ırkları karşımıza alı-
rız” demektedir. Fakat bu yaklaşım yine Amerikan prestijinin korunması ve bu ulusların ilk fırsatta Ermenilere saldırmasının önlenmesi için gerekli görülmüş-
tür³¹. Bu nedenle General Moseley Ermenistan ile hemen hemen tüm Kafkasya ve Anadolu’yu kapsayacak bir manda idaresinin daha sürdürülebilir olduğunu kaydetmiştir³².

Rapor’un buraya kadarki kısmı dibace niteliğindedir ve Ermenistan mandası için meşruiyet sağlamak amacıyla kaleme alınmıştır. Oysa Moseley Raporu’nun asıl amacı manda idaresi kurulacak bölgelerdeki, özellikle Anadolu’daki askeri durumu ve kuvvet yapılarını ortaya çıkartmaktır. Söz konusu ne-
denle Moseley Raporu, Harbord Raporu’ndan farklı olarak takip ettiği güzergâh, görüştüğü kişiler, inceleme yaptığı kentler hakkında detaylı bilgi içermez. Bu-
nunla birlikte Mustafa Kemal Paşa ile Hüseyin Rauf Orbay ve Ahmet Rüstem Bey’den bahseder. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Orbay ve Ahmet Rüstem Bey 20 Eylül’de Sivas’ta General Harbord ile görüşen Milli Mücadele temsilcileridir. Fakat General Moseley’in Harbord ile bu görüşmede bulunduğu dair bir kayıt yoktur³³. Bununla birlikte General Moseley, Harbord Raporu ile paralel bilgiler vererek “Mustafa Kemal ve yardımcıları [Rauf Orbay ile Ahmet Rüstem Bey] ile görüştüğünü” kaydetmektedir³⁴. Ne General Moseley ne de Harbord söz ko-
nusu görüşmeye katılan Amerikan kurul üyeleri hakkında bilgi verememektedir. Bilinen Türkçe kaynaklarda ya da hatıratlarda da bu yönde açıklayıcı bir bilgi yoktur. Her şeye rağmen, General Moseley ile Harbord’un Sivas görüşmesi ile il-
gili vermiş oldukları bilgilerin benzerliği Moseley’in de görüşmede bulunduğunu düşündürmektedir.

³¹ MOAR, s. 9.

³² MOAR, s. 9; LCMD, *The Papers of Mark L. Bristol-I*, Statement Made by Mr. C. F. Gates, President of the Robert College, Constantinople, April 29, 1919, Con. 2593-19.

³³ LCMD, *The Papers of Mark L. Bristol-VII*, Confidential Diary, January 31, 1927, s. 3.

³⁴ MOAR, s. 11.

Moseley Raporu'nda Anadolu'daki Askeri Durum ve Milli Mücadele

Moseley Raporu'nun dokuzuncu sayfasından itibaren asıl çalışma alanı olan askeri durum değerlendirmesine geçilmektedir. General Moseley ilk olarak Milli Mücadele'den bahsetmiştir ve Milli Mücadele'yi "Milliyetçi Hareket (*Nationalist Movement*)" olarak isimlendirerek, askeri güçlerin büyük oranda Milli Mücadele'nin kontrolünde olduğunu belirtmiştir³⁵.

General Harbord, raporunda, Sivas ve Erzurum'da saygın ve güçlü, muktedir Türk milliyetçileri ile görüştüklerini kaydederken, Moseley, Milli Mücadele önderlerini "tehlikeli, güvenilmez ve güç elde ettiklerinde diktatörlük eğiliminde olacak kişiler" şeklinde kaydetmiştir. Moseley'e göre; "Milli Mücadele'nin amacı bir İslam İmparatorluğu kurmaktır" ve "bu imparatorlukta Hristiyanlara yer yoktur"³⁶. General Moseley'in iddiasına göre bizzat Rauf Orbay kendisine "asıl amaçlarının birleşik bir İslam İmparatorluğu kurmak olduğunu söylemiştir"³⁷. Moseley'in Harbord'un tam zıddı olan ve Milli Mücadele'ye karşı tamamen propaganda amacı taşıyan bu tür bir söylemi bilinen başka hiçbir kayıta yer almamaktadır.

Raporda Anadolu'daki askeri durum anlatılırken, İzmir'in işgalinden sonra Milli Mücadele örgütlenmesinin başladığının altı çizilmiştir. Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi hakkında bilgi verilmiş ve Misak-ı Milli'nin bire bir tercümesi metin içine yerleştirilmiştir³⁸. Buna ek olarak, Erzurum'daki cephanenin İngiliz Subayı Rawlinson'a teslim edilmesinin Mustafa Kemal tarafından reddedildiği de kaydedilmiştir. Moseley, "kendisine İstanbul'da Milliyetçi Hareket'in İstanbul Hükümeti tarafından desteklendiğinin ve hatta bir Bakanlık yetkilisinin Erzurum'daki 15. Kolorduya Kürtler ile Azeriler arasında propaganda için 800.000 kuruş gönderildiği bilgisini verdiğini" kaydetmektedir. Oysa Sivas'taki incelemelerde bu söylentileri destekleyecek herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Moseley ayrıca Sivas'ın Milli Mücadele'nin ana karargâhı olduğunu kaydetmiştir³⁹.

Raporun 11. sayfasında, İngiliz Binbaşı Noel ile Elazığ Valisi Ali Galip Bey'in tertibinde Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'ye karşı planlanan suikast

³⁵ MOAR, s. 9.

³⁶ MOAR, s. 12; HMMA, s. 10.

³⁷ MOAR, s. 12; Akgün, a.g.m., s. 100-101.

³⁸ MOAR, s. 12.

³⁹ MOAR, s. 12.

girişiminden bahsedilmektedir⁴⁰. Anadolu’da kurulabilecek bir manda idaresi ile ilgili olarak ise, “Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Milliyetçilerin sadece bilimsel, ekonomik ve endüstriyel dış yardımı kabule yanaştıkları, bununla birlikte kabul edilemez buldukları manda idaresine kesinlikle karşı oldukları” kaydedilmiştir⁴¹.

“Mandacılık ile ilgili olarak Milliyetçi Parti’nin düşüncesinin sadece bilimsel, endüstriyel ve ekonomik yardımı kabul etmek olduğu anlaşılmaktadır. Bağımsızlık ve egemenliklerine müdahale edilmemelidir. Mustafa Kemal Paşa ve en önemli yardımcıları ile görüşmemizde Partisinin yukarıda belirtilen şartlarda ısrarcı olacağını söyledi. Bundan daha az hiçbir şey Kongre [Milli Mücadele] için kabul edilebilir olmayacaktır. Mustafa Kemal Paşa Türkiye’nin geçmişte yaşamış olduğu tecrübelerle dikkat çekerek, bir yabancı hükümetin [Osmanlı Devleti’nin] iç işlerine karışmasından hemen sonra diğerinin de aynı yolu takip ettiğini belirtti. Ayrıca, Amerika’ya manda idaresinin verilmesi durumunda herhangi bir güçlük olmayacağını ekledi. Tüm gerekli güçlere bu manda hakkı bağışlanabilir fakat bu tür bir beyan Kongre [Milli Mücadele] için kabul edilebilir olmayacaktır.

Benim fikrime göre Mustafa Kemal Paşa ve Partisi birleşik bir İslam İmparatorluğu için çalışmaktadır. Rauf Bey kısaca bunu açıkça söyledi. Bu yapıda Hristiyan ırkları kapsayan hiçbir şey yoktur ve Hristiyanların haklarının korunması için gerekli tedbirler alınmalıdır”⁴².

Görüldüğü gibi Moseley, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının manda idaresini hiçbir şekilde kabul etmeyeceğini, arzulananın sadece teknik yardım olduğunu belirtmiştir. Oysa Harbord Raporu’nda Amerikan mandasının istendiği kay-

⁴⁰ Moseley’in Raporu’nda bahsetmiş olduğu olay, Eylül ayında patlak vermiş olan Elazığ Valisi Ali Galip ile İngiliz Binbaşı Noel’in Malatya, Harput, Dersim ve civardaki Kürt aşiretleri ayaklandırarak Milli Mücadele’yi yok etme girişimidir. Plana göre; Urfa’daki İngiliz Tümeni’nin de desteğiyle Kürt aşiretlerinden örgütlenmiş olan kuvvet önce Malatya’yı basarak kenti yağmalayacak, Türkleri şehirden çıkardıktan sonra Sivas üzerine yürüyecekti. Damat Ferit idaresindeki İstanbul Hükümeti’nin örgütlediği bu girişim Eylül ayının başında başlamış, gelişmeler üzerine Mustafa Kemal ve Sivas’taki Kurul padişah ile direkt olarak telgraf görüşmesi yapmak istemiş; fakat Damat Ferit tarafından engellenmişlerdi. Bunun üzerine Mustafa Kemal Damat Ferit’i vatan hainliği ile suçlayarak, 15 Eylül tarihinde emrindeki bütün kolordulara ve telgrafhanelere emir vererek, Anadolu ile İstanbul arasındaki tüm telgraf ve telefon görüşmelerini kestirmişti. Bkz. *Nutuk*, s. 127-151; *MOAR*, s. 12.

⁴¹ *MOAR*, s. 12; Seçil Akgün, *General Harbord’un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesi’ne Dair Raporu*, Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul 1981. s. 135-137.

⁴² *MOAR*, s. 11-12.

dedilmişti⁴³. Bu konuda General Moseley’in tespiti doğrudur çünkü Harbord’un iddiasının aksine, Mustafa Kemal’in Harbord Raporu ekindeki yazılı beyanının İngilizce tercümesinde Harbord’un kullanmış olduğu manda idaresi anlamına gelen “*mandatory*” sözcüğü yerine; yardım etmek, destek vermek anlamlarına gelen ve hiçbir şekilde “*manda*” manası vermeyen “*aid*” sözcüğü kullanılmıştır⁴⁴.

Raporun bundan sonraki kısmında Türk ordusunun asker mevcudu hakkında bilgi verilerek, On Beşinci, Üçüncü, On Üçüncü, Yirminci, On İkinci, On Yedinci, Yirmi Beşinci ve Birinci Kolorduların asker mevcutları ile kuvvet yapıları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Moseley Raporu’ndaki verilere göre; 1919 Eylül ayında yukarıda açıklanan sekiz kolordunun toplam 43.296 asker mevcudu vardı⁴⁵. Moseley Türk ordusunun mevcutlarının bu rakamların da aşağısında olduğunu düşünüyordu⁴⁶ ve İzmir’i işgal edecek iki Yunan Tümeninde 32.000 asker mevcudu bulunduğu dikkate alındığında Anadolu’daki askeri mevcudun ne durumda olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır⁴⁷.

43.000 küsur askeri mevcudun 13.000’lik kısmı Erzurum’daki On Beşinci Kolordu emrindeydi ve bu Kolordu aynı zamanda Ermenistan sınırını koruyordu. Belirtilen dönemde Ermenistan’da seferberlik ilan edilmişti⁴⁸ ve Ermeni ordusu karşısında savaşabilecek Kolordu’nun mevcudu İzmir’i işgal edecek bir Yunan tümeninden daha azdı. Bizzat Moseley’in tespiti ile Türk Ordusu mühimmat ve askeri ekipman yönünden çok zayıftı⁴⁹. Bununla birlikte Moseley, “Türklerin asırlardır savaştıklarını ve özellikle fanatizmleri [?] uyandırıldığında cesur ve iyi savaşçılar olduğunu” kaydetmiştir⁵⁰. “Türklerin Fanatizmi” ifadesi Amerikan literatürüne misyonerler tarafından sokulan bir terimdir ve Amerikalılar kendileri için benzer durumda “vatanseverlik” ifadesini kullanmayı tercih etmekteydiler.

Raporda, Türk-Ermeni sınırıyla ilgili olarak, Harbord ile benzer şekilde, “Paris’ten yola çıkmadan önce Kafkasya’dan gelen acil kodlu pek çok rapor

⁴³ Bkz. *HMMA*.

⁴⁴ *HMMA*, s. 17. Mustafa Kemal’in Harbord’a göndermiş olduğu ve Milli Mücadele’nin temel amaçlarını anlatan dokuz sayfalık yazılı beyanı Rapor’un “C” belge ekinde bulunmaktadır.

⁴⁵ *MOAR*, s. 12.

⁴⁶ *MOAR*, s. 12.

⁴⁷ Notes of a Meeting Held at Mr. Lloyd George’s Residence , 7 May 1919, *PRFRUS*, *PPC*, C. V, Washington 1946, s. 502.

⁴⁸ *MOAR*, s. 17-18.

⁴⁹ *MOAR*, s. 12-13.

⁵⁰ *MOAR*, s. 12.

Türklerin eski sınırlarda⁵¹ Azeriler ile ortak askeri hazırlık ve yığınak yaptıkları bilgisini vererek bir işgalin kapıda beklediğini bildirmişti”. Mustafa Kemal Paşa’ya güvenmemekle birlikte bu iddiaları destekleyecek herhangi bir hazırlık görmedik” kaydını düşmüştür⁵². Daha önce de söylendiği gibi, Paris’teki benzer propaganda haberleri bu dönemde Amerikan gazetelerinde sürekli yer buluyordu⁵³. Oysa gerçekler iddiaların tam tersineydi. Taşnak ve Hınçak mensubu Ermeniler Yunanlılarla işbirliği içinde Türk milletini doğu ve batıdan iki ateş arasında bırakmak için askeri hazırlık yapmaktaydılar. Bu durum daha sonra ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol tarafından kayda geçirilmiştir⁵⁴.

Rapor, bundan sonra Türkiye’deki jandarma mevcudu hakkında bilgi vererek, manda idaresi durumunda nerelerde üsler kurulması gerektiğini açıklamıştır⁵⁵. Buna göre; toplam jandarma gücü 30.000 civarındaydı ve İstanbul, İzmir, Samsun, Trabzon ve Mersin’de ana üsler kurulması gerektiği belirtilmiştir⁵⁶. Üs olarak seçilen yerlerin tamamı liman bölgelerinden oluşmaktadır ve söz konusu seçimin nedeni manda idaresi esnasında gerekli malzemelerin kolayca nakliye edilmesini sağlamaktır.

Siyasi alt bölümlerin ele alındığı kısımda, kurulacak manda idaresinin belli merkezlerden yönetilmesi önerilmiştir. Rapordaki en dikkat çekici hususlardan biri “Türklerin Avrupa ve İstanbul’dan çıkartılmasının gerektiği” şeklindeki görüştür⁵⁷. Benzer talep Paris’te Wilson tarafından da birkaç kez gündeme getirilmiştir⁵⁸.

Moseley Raporu’nda Ermenistan’daki ve Kafkaslar’daki Askeri Durum ve Manda İdaresinin Sürdürülebilirliği Durumu

General Moseley, Anadolu’daki asker mevcutlarını ve savaşabilirlik durumunu analiz ettikten sonra raporunun yaklaşık dört sayfalık kısmını Ermeni Ordusuna ve bu Ordunun savaşabilirlik durumu ile Kafkaslar’daki sınır anlaş-

⁵¹ “Türklerin eski sınırları” ile, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesindeki sınırlar kastedilmektedir.

⁵² *HMMA*, s. 13.

⁵³ “800.000 Armenians Face Destitution”, *New York Times*, October 5, 1919; “Reconstruction and Demobilization”, *New York Times*, August 10, 1919.

⁵⁴ *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV*, War Diary, Confidential, August 14, 1922.

⁵⁵ *MOAR*, s. 16.

⁵⁶ *MOAR*, s. 14-15.

⁵⁷ *MOAR*, s. 17, 28.

⁵⁸ Notes of a Meeting Held at President Wilson’s House, 25 June 1919, *PRFRUS PPC*, VI, Washington 1946, 676.

mazlıklarına ayırmıştır⁵⁹. Rapor'da Ermenistan ile Gürcistan arasındaki sınır anlaşmazlıklarına ve Ahılkelek ile Barchelo üzerindeki hak iddialarına özel önem verildiği görülmektedir⁶⁰. Ermenistan ile Azerbaycan arasında da sınır anlaşmazlıkları vardı, fakat Gürcistan'a özel önem verilmiştir çünkü Ermenistan'a tedarik sağlayacak tek liman olan Batum bu tarihte Gürcülerin elindeydi. Rapor'da Kars'tan da bahsedilerek 1914 öncesindeki nüfus rakamlarına göre şehrin ve yakın çevresindeki Kağızman, Oltu ile Ardahan'ın Ermeni yerleşimleri olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır⁶¹.

Raporun ilerleyen bölümünde "Suşa'da 4 ve 5 Haziran 1919 tarihlerinde Ermenilere karşı katliam uygulandığı" kaydedilmiştir. Bu dönemde Ermenistan Devleti'nin idaresi Taşnakların elindeydi ve Suşa'da asıl katliamı yapan Ermenilerdi. Bu durum ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un raporlarında açıkça görülmektedir.

Bristol, 1919 yılı Aralık ayında, Kafkaslardaki durumu Bakanlığı'na bildirirken, "Taşnak komitacısı Ermenilerin Nahcivan, Suşa dolaylarında öldürüldüğünü; fakat asıl suçun kendilerinde olduğunu çünkü Ermenilerin Azeri köylerine saldırdığını ve Azeri çobanları öldürdüğünü" rapor etmişti. 1920 Nisan ayı başında Kafkaslardan İstanbul'a dönen Binbaşı Kallock'un vermiş olduğu bilgiye göre de; "Taşnak mensubu komitacılar Kars yakınlarındaki 28 Azeri köyüne dört saat içinde Ermeni Devleti'ne mensubiyetlerini ilan etmeleri ultimatoomunu vermiş, bu yapılmayınca da köyleri verilen süre dolmadan önce top ateşine tutarak pek çok masum sivil katletmişlerdir". İtilaf Devletleri Ermenistan Yüksek Komiseri Albay William N. Haskell'in araya girmesi ile Taşnak mensubu Ermeniler durdurulmuştu. Bristol, "gözü dönmüş Taşnak Komitacılarının ilk fırsatta katliamı devam ettireceklerini" rapor etmiştir⁶². Oysa Moseley Raporu'nda olayları tersyüz edilerek; "Suşa'da 620 Ermeni'nin öldürüldüğü ve Ermeni köylerinin topa tutulduğu bildirilmiştir⁶³.

⁵⁹ *MOAR*, s. 17-20.

⁶⁰ *MOAR*, s. 17.

⁶¹ *MOAR*, s. 18.

⁶² The High Commissioner at Constantinople (Bristol) to the Secretary of State, Constantinople, December 4, 1919. *PRFRUS 1919*, s. 889; *LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I*, War Diary, Confidential, April 2, 1920. s. 1; Albay Haskell, Paris Barış Konferansı'nın 5 Temmuz 1919 tarihli oturumunda Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya'yı temsilen Yüksek Komiser olarak de facto Hükümet ile ilişkileri sağlamak üzere Erivan'a atanmıştı.

⁶³ *MOAR*, s. 19.

Ermeni Ordusu ile ilgili kısımda ise, ordunun gönüllüler ve askerlerden oluştuğu kaydedilmiştir. Ermeni Ordusu’nun mevcutları Raporun C Ekinde yer almaktadır. Moseley’in verdiği rakamlara göre Ermeni Ordusu ortalama: 35.029 askerden oluşmaktaydı ve orduda 174 makineli tüfek ile farklı yapım 17.127 piyade tüfeği bulunmaktaydı⁶⁴ (Ek 2). Görüldüğü gibi Moseley’in verdiği rakamlara göre Ermeni ordusunun asker mevcudu ile Türk ordusunun asker mevcudu arasında 1919 yılında Türkler lehine 8.000 mevcutluk bir fark vardı. Fakat Türk ordusu üç cepheyi savunuyordu ve tüm Anadolu coğrafyasına yayılmış durumdaydı.

Rapor bundan sonra Gürcistan ordusunun mevcutları ve yapısı ile Azerbaycan Ordusu’nun durumunu ele almıştır⁶⁵. Her ne kadar asıl inceleme alanı askeri durum olsa da, raporun sekiz sayfalık kısmı, maliyet, gerekli manda asker sayısı, donanma ve jandarma gücü dahil olmak üzere kurulacak Manda İdaresi’nin yapısına, sağlık koşullarına, kurulacak idarenin hükümet etme şekillerine ayrılmıştır⁶⁶.

Rapor’da, daha önce de söylendiği gibi; Anadolu, Ermenistan ve ilgili Kafkas Devletlerini içine alan bütüncül bir manda idaresi önerilmekteydi. Rapor’un yedi sayfalık son kısmı manda idare sistemi, bu sistemin nasıl çalışacağı, jandarma kuvvetler, sağlık hizmetleri ve gerekli asker sayısının hesaplanmasına ayrılmıştır⁶⁷.

General Moseley, Raporu’nun bu kısmını ABD’nin manda idaresini üstlendiğini varsayarak kaleme almıştır ve öncelikli olarak, manda idaresinin askeri hükümet emrinde olması istenmiştir. Bu ilginç bir durumdur fakat General Moseley “manda idaresinin askeri valilerin emrinde olmasının işleyiş için şart olduğu” görüşündedir. “Sivil görevliler askeri valilerin emrinde görev yapmalıydı ve gerektiğinde asker valiler tarafından görevden alınabilmeliydiler”⁶⁸. İdare merkezi ana karargâhı İstanbul’da bulunacaktı. Manda İdare alanları (1) Rumeli (2) Anadolu ve (3) Transkafkasya şeklinde üçe bölünecekti. İstanbul’a ek olarak alt idari merkezler kurulacaktı. Anadolu’daki askeri idarenin merkezi Konya olacaktı⁶⁹. Bu idare şekli aslında şimdiye kadar işgal edilen ülkelerde uygulanmaktaydı ve ABD mandasının bir işgal olmayacağı iddia ediliyordu. Ayrıca söz konusu durum Wilson İlkeleri’ne de aykırıydı.

⁶⁴ *MOAR*, s. 38.

⁶⁵ *MOAR*, s. 22.

⁶⁶ *MOAR*, s. 24-30.

⁶⁷ *MOAR*, s. 24-31.

⁶⁸ *MOAR*, s. 24.

⁶⁹ *MOAR*, s. 29.

General Moseley, manda idaresinin yürütülebilmesi için İtilaf Devletleri'nin söz konusu bölgedeki güçlerini hesapladıktan sonra toplam 69.450 askere ihtiyaç olduğunu kaydetmiştir. Bu askerlerin içinde; karargâh subayları, topçular, piyadeler, demiryolu mühendisleri, süvari birlikleri ve jandarma görevi yapacak güvenlik subayları ve erleri bulunacaktı⁷⁰. Askeri birlikler, İstanbul'da, Anadolu'nun stratejik yerlerinde ve Transkafkasya'da konuşlanacaktı⁷¹. Buna ek olarak halen mevcut Türk gemileri sahillerin güvenliği için kullanılacaktı ve bunlara ABD Donanması'ndan takviye yapılacaktı⁷².

Bunlara ek olarak iç güvenliğin sağlanması için yeni bir jandarma gücüne ihtiyaç vardı. Bu amaçla Anadolu'daki mevcut jandarma gücünün yerini alacak 30.000 kişilik bir iç güvenlik gücü oluşturulması gerekiyordu. Transkafkasya'da ise jandarma gücü yoktu ve 6.000 askerlik bir güç iç güvenliğin sağlanması için yeterli olacaktı⁷³.

Moseley Raporu da Harbord Raporu ile benzer olarak mandacı idarenin idare edilen devletlerin dış ilişkilerini tamamen üstlenmesini öngörüyordu. Buna ek olarak Moseley, Paris'te Wilson ve Venizelos tarafından defalarca dile getirilen bir söylemi tekrarlayarak “dünya barışının korunabilmesi için Türklerin Avrupa'dan kovulması ve İstanbul'un Türklerden alınması gerektiğini” kaydetmiştir⁷⁴.

Dünya barışı Avrupa'daki Türklerin tekrar Anadolu'ya geri yerleştirilmesine bağlıdır. Dünya İstanbul'da var olan şartların devam etmesine müsaade etmemelidir ve bu alan, Türkiye'nin Avrupa'daki toprakları önce manda idaresine alınmalı ve birkaç yıl sonra ise uluslararasılaştırılarak tarafsız hale getirilmelidir. Mandacı idare Sultan'ı Anadolu'ya [Konya ya da Bursa] göndermekte serbest olmalıdır⁷⁵.

Raporun maliyet kısmında manda idaresinin Anadolu ve Rumeli dahil ilk yıl maliyetinin; 62.100.000\$, Transkafkasya'daki maliyetin ise; 42.075.000\$ olmak üzere toplam 104.175.000\$ olacağı hesaplanmıştır⁷⁶. Oysa Harbord Raporu'nda hesaplanan ilk yıl maliyeti bu rakamın yaklaşık üç katıdır (toplam 275.500.000\$).

⁷⁰ *MOAR*, s. 26.

⁷¹ *MOAR*, s. 26.

⁷² *MOAR*, s. 27.

⁷³ *MOAR*, s. 27-28.

⁷⁴ *MOAR*, s. 28; Secretary's Notes of Conversation Held in at the Quai d'Orsay, 4 Feb. 1919, *PRFRUS PPC*, III, Washington 1943, 870-871.

⁷⁵ *MOAR*, s. 28.

⁷⁶ *MOAR*, s. 30; *HMMA*, s. 22-23.

Moseley Raporundan farklı olarak, Harbord Raporu’nun “Askeri Sorun” başlığı altındaki bölümünde ise manda idaresinin ihtiyaç duyacağı asker sayıları, Maveraı Kafkasya ve Türkiye’deki düzenli ordunun terhis edilerek sadece belli sayıda kolluk güçlerinin kalması, kolluk kuvvetlerinin nicelik ve niteliği, askeri ve idari görevlerin getirecek olduğu mali yük irdelenmiştir. Rapor’a göre; kurulacak manda idaresinin ilk yıldaki askeri harcaması: 88.500.000\$, ikinci yılın sonunda beklenen askeri harcama: 59.000.000\$ ve üçüncü yılın sonundaki askeri harcamanın: 44.250.000\$ olarak gerçekleşmesi beklenmekteydi. Görüldüğü gibi üçüncü yılın sonunda harcama ilk yılın yarısına inmiş olacaktı. Rapor, askeri harcamaların düşürülmesi için özellikle Türkiye’deki ve daha az olarak Maveraı Kafkasya’daki limanların, ordular terhis edildikten sonra boş kalacak olan tesis ve ekipmanların kullanılmasını önermekte, liman ve tesislerle ilgili sayısal bilgiler vermişti⁷⁷.

Moseley Raporu’nun bundan sonraki kısmı, eklerden oluşmaktadır. A-ekinde, Türk Jandarmasının durumu, tarihi gelişimi, 1919 yılındaki mevcudu ve iç güvenliğe katkısı, Anadolu’daki konuşlanma durumu ve kuvvet yapısı, maaş miktarları ile manda idaresi tarafından kullanılabilirliği ele alınmıştır⁷⁸. B-ekinde Ermenistan Ordusu, asker sayısı, silah türleri ve sayıları ile kuvvet yapısı ve konuşlanma durumu irdelenmiştir⁷⁹.

Raporun C-ekinde Ermeni Ordusu’nun kuvvet yapısı ile asker sayıları, D-ekinde ise askere alma işlemleri, seferberlik ilanı ele alınmıştır. Moseley’in kaydına göre; 1919 Temmuz ayında Ermeni Ordusu seferberlik ilan etmiş, yedekleri silahaltına çağırmıştır⁸⁰. Oysa ABD’de Türklerin Ermenilere saldırmaya hazırlandığı propagandası yapılıyordu ve hatta Moseley’e “Paris’te bir Ermeni tarafından Türk tehdidi hakkında uzun uzadıya bilgi verilmişti”⁸¹. E-ekinde ise Gürcistan’ın tarihi ile askeri durumu hakkında bilgi verilmiştir. Bu kısım Gürcü Savaş Bakanı N. Ramshvili tarafından kaleme alınmıştır⁸². G-eki Mondros Mütarekesine eklenecek düzeltmelerle ilgilidir ve son olarak Türk donanmasının mevcutları ile bahriye erleri ile subaylarının sayılarının dökümü kayda geçirilmiştir⁸³. Böylece General Moseley ve ekibi kendilerine verilen araştırmayı tamamlamışlardır.

⁷⁷ *HMMA*, s. 22-23.

⁷⁸ *MOAR*, s. 32.

⁷⁹ *MOAR*, s. 28.

⁸⁰ *MOAR*, s.40.

⁸¹ *MOAR*, s. 18.

⁸² *MOAR*, s. 40-42.

⁸³ *MOAR*, s. 42-43.

Görevlerini tamamlayan General Moseley ve Harbord Askeri Kurulu'nun diğer üyeleri US *Martha Washington* gemisi ile 11 Ekim'de İstanbul'a gelmiş ve General Harbord ile Yüksek Komiser Bristol Amerika Büyükelçiliği'nde bir araya gelerek durum değerlendirmesi yapmışlardır⁸⁴.

Harbord Askeri Kurulu Türkiye'den ayrıldıktan sonra, 16 Ekim 1919 tarihinde Wilson'a sunulmak üzere Raporunu Dışişleri Bakanlığı'na göndermiştir⁸⁵. Harbord Raporu'nu sabırsızlıkla bekleyen Amerikan kamuoyu sadece Ermenistan üzerine kurulacak bir manda idaresine taraftı. Fakat bölgenin yapısından kaynaklanan karşılıklı etkileşim dolayısıyla bunun mümkün olmadığını farkında olarak; Türkiye ve İstanbul dahil Sykes-Pickot hattının kuzeyinde kurulacak bir manda idaresi kabul edilebilir bulunuyordu⁸⁶.

Senato'nun Ermenistan Üzerine Kurulacak Manda İdaresi'ni Reddetmesi

Gerekli araştırma raporları hazırlandıktan sonra Wilson, 24 Mayıs 1920 tarihinde Ermenistan üzerine kurulacak olan manda idaresinin kabul edilmesi için Senato'dan onay istemiştir. Oylama yapılmadan önce Ermeni lobisi yeninden harekete geçmişti. Gazetelerdeki haberlerde “manda kabul edilmezse Hristiyan Ermeni ulusunun yok olacağı” ilan edilmişti. “Ermenistan'ın California'sı olan Kilikya'nın elden çıkması düşünülemezdi ve verimli araziler Harput, Diyarbakır ve Sivas da Ermenilere geri verilmeliydi”⁸⁷.

Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Idaho Senatörü Cumhuriyetçi William Borah, Ermeni propagandasının Kongre'deki öncülüğünü yapan ekibin başında geliyordu ve Kilikya'nın Ermenistan'a verilmesi için yoğun kulis faaliyeti yürütüyordu. Muhalif ekibin başında ise Missouri Senatörü James A. Reed bulunmaktaydı. Demokrat olan Reed, Wilson'un partisinden olmasına rağmen mandayı “çılgınlık” (*madness*) olarak niteliyor ve Harbord Raporu'nda belirtildiği gibi Ermenistan'a manda idaresi için 60.000 muharip asker gönderilmesinin bu insanları ölüme yollamak anlamına geleceğini söylüyordu. Buna karşı olası

⁸⁴ LCMD, *The Papers of Mark L. Bristol-I*, War Diary, Confidential, October 11, 1919.

⁸⁵ The Chief of the Military Mission to Armenia (Harbord) to the Secretary of State, On Board U.S.S. *Martha Washington*, October 16, 1919. *PRFRUS 1919*, s. 841.

⁸⁶ Charles H. Grasty, “Wants one Mandate for all of Turkey”, *New York Times*, November 2, 1919.

⁸⁷ “Armenian's Hope in Us Says British Press”, *New York Times*, May 26, 1920, s. 2; “Mandate for Armenia is Urged by Wilson”, *Los Angeles Daily Times*, May 25, 1920, s. 1; “Problems of Armenia”, *Chicago Daily Tribune*, May 24, 1920, s. 7.

bir reddi engellemek için taraftar lobi tarafından basında her gün haber çıkması sağlanarak muhalif senatörler üzerinde baskı kurulmaya çalışılıyordu. Öncülüğü yine ABD’nin en büyük gazetesi olan *New York Times* üstlenmişti⁸⁸. Haberler genelde ilk sayfalarda çıkıyor ve bazen aynı sayfada Ermenistan ile ilgili birkaç habere birden yer verilebiliyordu⁸⁹.

Gerekli hazırlıkların tamamlandığına ve ihtiyaç duyulan kamuoyu algısının oluşturulduğuna karar veren Wilson Kongre’ye göndermiş olduğu mesajında;

... Amerikan halkının Ermeniler ile dayanışma içinde olan Hristiyan hassasiyetleri için teşekkür etmiş, San Remo’daki devletlerin tasfiye edilen Osmanlı toprakları ile uğraşmak zorunda oldukları için kendisinden Avrupa dışı bir güç olarak Ermenistan mandasını kabul etmesini istediklerini, kendisinin Ermenistan ile Türkiye arasında çizilecek sınır hattı, Erzurum, Trabzon, Van Bitlis vilayetleri için hakem tayin edilmek istendiğini ve belirtilen öneriyi kabul ettiğini ve bu maddenin Sevr metnine eklendiğini ...⁹⁰

bildirmiştir. Wilson, manda idaresinin kabulünün Amerikan kamuoyu tarafından da büyük destek göreceğine inanıyordu. Kongre’nin alacak olduğu karar büyük öneme sahipti. Wilson, Hristiyan halkların istekleri ve Amerikan halkı arasında Ermenilere karşı olan sempatinin de Kongre’nin kabul yönünde karar vermesini teşvik edeceğini ummaktaydı.

Harbord ve Moseley Raporları’ndan sonra manda idaresinin Kongre’den geçmeyebileceğinin farkında olan Wilson, Kongre’ye manda idaresinin onayı için göndermiş olduğu iki sayfalık mesajında özellikle Hristiyan dayanışmasını öne çıkartmış ve mesajının hemen her paragrafında Hristiyanlığı referans olarak kullanılarak Kongre onayını garanti altına almayı amaçlamıştı. Bu esnada Senato’nun onayından sonraki operasyanel planlar da hazırlanıyordu. Belirtilen amaçla Savaş Bakanı Baker, Ermenistan manda idaresinin yürütülmesi için gerekli askeri hazırlıkları belirleyen bir muhtırayı Dışişleri Bakanlığı’na sunmuştu⁹¹.

⁸⁸ House of Representatives, Report No. 1101, Part 2, Mandate for Armenia, June 4, 1920, s. 1; Mine Erol, *Türkiye’de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, İleri Basımevi, Giresun 1972, s. 19; Edwin L. James, “Think Armenia Faces Destruction, French Expert Believe that The New State Cannot last Without Outside Aid”, *New York Times*, May 30, 1920, s. 5; “Senate Will Vote on Armenia Today”, “Armenia Menaced on Three Sides”, *New York Times*, June 1, 1920, s. 4.

⁸⁹ Bkz. *New York Times*, June 1, 1920.

⁹⁰ House of Representatives, Doc. No. 791. Mandate for Armenia, Message from the President of the US, May 24, 1920, s. 2-3; Akgün, a.g.e., s. 155-57; Philip M. Brown, “The Mandate Over Armenia”, *The American Journal of International Law*, XIV/3 (1920), 396.

⁹¹ Memorandum by the Secretary of War (Baker), Washington, June 2, 1920, *PRFRUS 1920*, s. 784.

Bütün hazırlıklar yapılmış, kamuoyu yaratma işi tamamlanmıştı. Senato'nun kabul kararı bekleniyordu. Belirtilen tartışmaları içinde manda idaresi talebi, Senato'da görüşülmeye başlandı. 1 Haziran'da, Wilson ve Ermeni lobicilerinin tüm çabalarına rağmen talep; 23'e karşı 52 oyla reddedildi. 12 Demokrat ve 11 Cumhuriyetçi Senatör evet oyu verirken, 52 Senatör hayır oyu kullanmıştı⁹². Böylece manda ve Wilson'un teklifi ezici bir çoğunlukla reddedilmişti.

*Senato tarafından kararlaştırıldı ki; [Temsilciler Meclisi ile mutabık olarak], Kongre, İdare'ye; Başkan'ın 24 Mayıs 1920 tarihli mesajında istemiş olduğu Ermenistan mandasını kabul için gerekli yetkiyi vermeyi reddeder*⁹³.

Planların aksine Harbord ve Moseley Raporlarındaki veriler, Ermenistan üzerine kurulacak manda idaresini teşvik etmek yerine reddedilmesine neden olmuştur. Bu sayede Milli Mücadele, Anadolu'daki zorluklara ek olarak Amerika'dan gelebilecek askeri tehditten kurtulmuştur.

Sonuç

Moseley Raporu Harbord Raporu'nu tamamlayıcı niteliktedir ve bağımsız olarak Kongre'ye sunulmuştur. General Moseley, Harbord Askeri Kurulu içinde görevlendirilmişti. Harbord Askeri Kurulu Paris Barış Konferansı görüşmeleri devam ederken, Başkan Wilson'un inisiyatifi ile oluşturulmuştu. Ermenistan üzerine kurulacak bir Amerikan manda idaresi vasıtasıyla Anadolu ve Transkafkasya'dan kopartılacak topraklar üzerinde Büyük Ermenistan'ı kurarak bu ülkenin gelişmesini amaçlamaktaydı. Wilson ve ekibi sadece Ermenistan üzerine kurulacak bir manda idaresinin sürdürülebilir olamayacağını farkındaydı ve manda idaresini başarıya ulaştırabilecek şartları araştırmak üzere Harbord Askeri Kurulu görevlendirilmişti. General Moseley'in görevi manda idaresinin askeri kısmı ile ilgili araştırma ve incelemeler yapmaktı.

Moseley ve Harbord, Anadolu ile Transkafkasya'da araştırma yaparken, gazete haberleri ile Anadolu'da gördükleri gerçekler arasında keskin farklılıklar bulunduğunu tespit etmiş, zaman zaman vicdanlarının sesini dinleyerek gördük-

⁹² John M. Vander Lippe, "The "Other" Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations", *Turkish Year Book*, 1993, s. 41; J. C. Hurewitz, "Türk-Amerikan İlişkileri ve Atatürk", *Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk*, Nejd F. Eczacıbaşı Vakfı Yayını, İstanbul 1983, s. 498.

⁹³ *Mandatory Over Armenia, Journal of the House of Representatives of US*, Report No. 1101, June 3, 1920; Brown, a.g.m., s. 396.

lerini raporlarına kaydetmişlerdir. Şu da unutulmamalıdır ki, Moseley’e verilen talimat, manda idaresinin askeri alt yapısının araştırılması yönündedir. Bu nedenle Moseley tüm çalışmalarını Ermeni bakış açısına göre ve Ermenistan üzerine kurulacak manda idaresinin sürdürülebilirliğini sağlamak üzerine yoğunlaştırmıştır. Harbord Askeri Kurulu ile Milli Mücadele önderleri Mustafa Kemal ve arkadaşlarının görüşmesi Milli Mücadele tarihindeki ilk ciddi uluslararası deneyimdir. General Moseley de ya Harbord ile 20 Eylülde ya da daha sonra Mustafa Kemal ve Milli Mücadele önderleri ile görüşmüştür. Moseley, Misak-ı Milli’nin birebir tercümesini raporuna eklemiştir.

Sonuç olarak, Moseley ve Harbord Raporları beklenen etkiyi göstermemiş, Wilson’un tüm arzusuna rağmen Kongre, Ermenistan üzerine kurulacak manda isteğini, Moseley ve Harbord Raporlarındaki sayısal verilere dayanarak reddetmiştir. Ermeni manda idaresinin reddedilmesi Milli Mücadele için hayati değerdedir. Çünkü manda idaresinin kabulü durumunda Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı da silahlı mücadele verilmesi gerekecek, çok zor şartlarda yürütülen Milli Mücadele’de ödenen bedel katlanarak artacaktı. Dönemin gizli yazışmalarında Başkan Wilson’un Ermenistan lehine askeri güç kullanmayı ciddi olarak planladığı, planının Dış İlişkiler Komitesi’nin ve kendisine karşı olan senatörlerin muhalefeti dolayısıyla başarısız olduğu görülmektedir.

Bu dönemde Anadolu’nun kurtuluşunu Amerikan manda idaresinde gö-rerek Mustafa Kemal ve arkadaşlarına karşı mücadele yürüten, sürekli manda propagandası yapan ve kendilerini “seçkin Türkler” olarak niteleyenlerin de varlığından bahsetmek gerekir. İstanbul’daki eğitilmiş, seçkin Türklerin önderlik yaptığı Anadolu’da Amerikan manda idaresi taraftarları ve Amerikan manda idaresi için bütün güçleri ile çalışanlar ne Wilson’un Ermeniler lehine askeri kuvvet kullanma seçeneğini Senato’dan geçirmeye çalıştığından, ne de Harbord ve Moseley Raporları’nda manda idaresi altına alınacak Türkiye’nin devletlerarası ilişkilerine dahi müsaade edilmeyeceğinden haberdar değillerdi.

Başkan Wilson, Karadeniz kıyısında Giresun, Erzincan ve Diyarbakır’ın doğusundan Zap Suyu’na kadar uzanan hattın doğusunda bir Ermeni devleti kurmak niyetindeydi. Ermeni manda idaresinin reddedilmesi bu planların uygulanabilirliğini ortadan kaldırmış, fakat Sevr’de Türk-Ermeni sınırı için hakem tayin edilen Wilson, manda öncesi planından vazgeçmeyerek zikredilen bölgeyi Ermenilere verdiğini ilan etmiştir. Wilson, Ermenilere verilecek Türk topraklarını belirlerken, Harbord ve Moseley Raporları’ndaki verileri dikkate almış, Harbord

Raporunun son kısmında “Ermeni vilayeti olarak” belirtilen illerin tümünü Ermenistan sınırları içine dahil etmiştir. Fakat, tarihin akışı Ermenilerin sınır tanımaz istekleri doğrultusunda gerçekleşmemiş, Ermenilerin ümit bağladıkları Moseley ve Harbord Askeri Kurulları’nın sunmuş olduğu Raporlar, Senato’da manda idaresinin reddedilmesinin temel amillerinden bir tanesi olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

House of Representatives, Doc. No. 791. Mandate for Armenia, Message from the President of the US, May 24, 1920.

House of Representatives, Report No. 1101, Part 2, Mandate for Armenia, June 4, 1920.

James G. Harbord, Conditions in the Near East, Report of the American Military Mission to Armenia, Government Printing Office, Washington 1920.

Library of Congress Manuscript Division (LCMD), The Papers of Mark L. Bristol-I, Statement Made by Mr. C. F. Gates, President of the Robert College, Constantinople, April 29, 1919. Con. 2593-19.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, Two Weeks Operation Report Ending June 22, 1919. Con. 4052-19. LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, October 11, 1919.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, April 2, 1920.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, June 24, 1920.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, War Diary, Confidential, August 14, 1922.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VI, War Diary, Confidential, October 27, 1924.

LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-VII, Confidential Diary, January 31, 1927.

Mandatory Over Armenia, Journal of the House of Representatives of US, Report No. 1101, June 3, 1920.

Mandatory Over Armenia-Report, by Brigade General George Van Horn Moseley, 24 May 1920, Senate, Document No. 281, Government Printing Office, Washington, 1920.

Resmi Belgeler

Papers Relating to Foreign Affairs of United States (PRFRUS) 1919, C. II, Government Printing Office, Washington 1934.

PRFRUS, Paris Peace Conferance 1919, C. III, Government Printing Office, Washington 1943, s. 870-871.

PRFRUS, Paris Peace Conferance 1919, C. IV, Government Printing Office, Washington 1943.

PRFRUS 1895, Part II, Government Printing Office, Washington 1896.

PRFRUS, Paris Peace Conferance 1919, C. V, Government Printing Office, Washington 1946.

PRFRUS, Paris Peace Conferance 1919, C. VI, Government Printing Office, Washington 1946.

PRFRUS 1920, C. III, Government Printing Office, Washington 1936.

Basılı Eserler

Akgün, Seçil, General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesi'ne Dair Raporu, Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul, 1981.

Akgün, Seçil, "Ana Hatlarıyla General Moseley Raporu: Türkiye'de Amerikan Mandası", Belleten, XLVIII/189-190 (Ocak-Nisan 1985), 95-108.

Ayışığı, Metin, Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004.

Brown, Philip, "The Mandate Over Armenia", The American Journal of International Law, XIV/3 (1920).

Erol, Mine, Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920, İleri Basımevi, Giresun 1972.

Grabill, Joseph L., Protestant Diplomacy and the Near East, Missionary Influence on American Policy, 1810-1927, University of Minnesota 1971.

Günay, Nejla, "Amerikan Misyonerlerine Anadolu Halkının Tepkisi ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkileri", Akademik Bakış, I/2 (2008).

Hurewitz, J. C., "Türk-Amerikan İlişkileri ve Atatürk", Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk, Nejd F. Eczacıbaşı Vakfı Yayını, İstanbul 1983.

İpek, Nedim, "Anadolu'dan Amerika'ya Ermeni Göçü", OTAM, sayı 6 (Ankara 1995).

Lippe, John M. Vander, "The "Other" Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations", Turkish Year Book, 1993.

İSMAİL KÖSE

Nutuk, Beşiktaş Trabzonlular Derneği, İstanbul, b.t.y.

Özdemir, Hikmet vd., Ermeniler: Sürgün ve Göç, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

Salahi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

Gazeteler

Chicago Daily Tribune,

New York Times,

Los Angeles Daily Times,

San Francisco Chronicle,

GENERAL MOSELEY'İN AMERİKAN MANDASI VE ANADOLU'DA KURULMASI
PLANLANAN ERMENİ DEVLETİ İLE İLGİLİ RAPORU

EKLER

Ek 1

Moseley Raporu'nun Kongre'ye sunulan nüshası

66TH CONGRESS } 2d Session }	SENATE	{ DOCUMENT No. 281 }
MANDATORY OVER ARMENIA REPORT MADE TO MAJ. GEN. JAMES G. HARBORD, UNITED STATES ARMY, CHIEF OF THE AMERICAN MILITARY MISSION, ON THE MILITARY PROBLEM OF A MANDATORY OVER ARMENIA <i>By</i> BRIG. GEN. GEORGE VAN HORN MOSELEY GENERAL SERVICE, UNITED STATES ARMY PRESENTED BY MR. LODGE MAY 24 (calendar day, MAY 27), 1920.—Ordered to be printed		
WASHINGTON GOVERNMENT PRINTING OFFICE 1920		

İSMAİL KÖSE

Ek 2

Ermeni Ordusu'nun kuvvet yapısı ile mühimmat durumunu gösteren tablo

APPENDIX C.

Statistics showing the fighting strength, number of mouths, horses, mules, and other animals and also of arms and war supplies in the Armenian Army on Sept. 26, 1919.

Names of units.	Men.		Animals.				With pistols.	Guns.	
	Bayonets.	Mouths.	Horses.	Mules.	Oxen.	Camels.		Field.	Mountain.
Kars detachment.....	2,931	4,573	228	67	422	3	4	4	6
Karakliss detachment.....	1,800	2,370	102		17				2
Alexandropol detachment.....	783	1,396	147	33	8				2
Kars sentry battalion.....	389	482	5		8				
Kars fortress artillery.....		362	3		24		32		
Office of military chief.....		15							
Aviation detachment.....		49	3						
Independent infantry board brigade headquarters (fourth).....		140	13						
Seventh infantry regiment.....	795	944	17				2		4
Kamarlu detachment.....	1,583	2,306	142	73	100		3		4
Echmiadrin detachment.....	50	75	2						4
Tgdir detachment.....	1,871	2,789	381	114				4	4
Noxobaiaset detachment.....	1,105	1,395	95	1					2
Daralagor detachment.....	1,204	1,365							
Erivan garrison.....	1,059	3,198	161	133			4	6	10
Total.....	13,570	21,459	1,299	421	579	3	45	14	30

Names of units	Machine guns.			Rifles.					Swords.	Poinards.
	Colt.	Maxim.	Lewis.	3-inch Russian.	Lebel.	Berdan.	Carabine.	Other makes.		
Kars detachment.....	13	11	39	4,266		5				
Karakliss detachment.....		8	7	2,105	210	120	10	50		
Alexandropol detachment.....		5	5	736	2	443		15	6	20
Kars sentry battalion.....			1	364		373		2		
Kars fortress artillery.....						100				
Aviation detachment.....						20				
Independent infantry board brigade head- quarters (fourth).....				47	16			2		
Seventh infantry regiment.....	10			629	21	6		22	2	
Kamarlu detachment.....	5	17	2	634	817	36			28	
Echmiadrin detachment.....				84						
Tgdir detachment.....	5	4	12	1,109	805			400		
Noxobaiaset detachment.....	2		5	685	83	83		93		
Daralagor detachment.....	3	6	6	900	200					
Erivan garrison.....	8			1,579	9	32	5	9	23	8
Total.....	46	51	77	13,138	2,163	1,218	15	593	59	28